

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΝ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Η ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

Καί εἰς τὴν Φιλοσοφίαν τῆς τέχνης ὁ Ἀριστοτέλης ἔκαμεν νέας ὁδοὺς, καταδείξας πρῶτος αὐτὸς μετὰ βεβαιότητος, ὅτι ἡ Αἰσθητικὴ ἀποτελεῖ ἴδιον ἐπιστημονικὸν κλᾶστρον καὶ ἀντικείμενον ἰδιαίτερως Φιλοσοφικῆς παρατηρήσεως. Ἀπέναντι τῶν ἔργων τῆς φύσεως καὶ τῶν δημιουργημάτων τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τοποθετεῖ οὗτος τὴν καλλιτεχνικὴν παραγωγὴν, ὡς ἐκ τούτου δὲ καὶ ἡ περὶ ταύτης ἐπιστήμη ἀπὸ τῶν δύο ἄλλων (τῆς θεωρητικῆς καὶ τῆς πρακτικῆς) ὡς ἡ ποιητικὴ, ἡ παραγωγικὴ διακρίνεται. Πλὴν ὁ Ἀριστοτέλης δὲν προβαίνει εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἀντικειμένου ταύτης καθ' ὃν τρόπον ἡ νεωτέρα Αἰσθητικὴ ἀρχομένη διὰ τῆς ἀναλύσεως τῆς ἐννοίας τοῦ ὄρατου, ἀλλὰ τουναντίον ἀποβλέπων οὐχὶ κατὰ πρῶτον λόγον εἰς τὰς πρὸς τὰ ἀντικείμενα ἀναφερομένας γενικὰς ἐννοίας, ἀλλὰ κυρίως εἰς τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον αὐταὶ ἐμφανίζονται ἐνσαρκωμένοι εἰς τὰ συγκεκριμένα ἀντικείμενα τοῦ πραγματικοῦ κόσμου. Τὸ ζήτημα ἀπὸ τοῦ ὁποῖου ἀναχωρεῖ, εἶναι τὸ τῆς οὐσίας τῆς τέχνης, ἐν τῷ προσδιορισμῷ τῆς ὁποίας περιέχονται καὶ αἱ ἰδιότητες τοῦ ὄρατου.

Παρακινηθεὶς πιθανῶς ἀπὸ τοῦ περιφρονητικῶν ἔμφρονος μετὰ τὸ ὁποῖον ὁ Πλάτων θέτει εἰς ἀντίθεσιν τὸ περιεχόμενον τῶν ποιητικῶν ἔργων ὡς ἀπλῶν «ἀπομιμήσεων» τῶν αἰσθητικῶν πραγμάτων πρὸς τὰς φιλοσοφικὰς ἐρεῦνας, προκαλεῖ διὰ πρῶτην φοράν ὁ Ἀριστοτέλης τὸ ζήτημα περὶ τῆς οὐσίας τῆς Αἰσθητικῆς Ἄληθείας

τὴν ψυχολογικὴν εἴζαν τῆς τέχνης διαβλέπει καὶ αὐτὸς εἰς τὴν ἡδονὴν τῆς ἀπομιμήσεως, ἥτις δι' αὐτὸν τελικῶς δὲν εἶναι ἢ μία συνέπεια τῆς ῥοπῆς πρὸς γνῶσιν, ἐφ' ὅσον εἰς τὴν εἰκόνα ἀγαγνωρίζομεν τὸ παρασταθὲν ἀντικείμενον—μία ἀντίληψις, συνέπεια τῆς ὁποίας ἐκ τῶν διαφόρων εἰδῶν τῆς ποιητικῆς τέχνης, ἡ λυρικὴ ἢ τουλάχιστον ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς συστηματικῆς ἐξετάσεως τὸν ἀφήκεν τελειῶς ἀδιόφορον.

Ἡ καλλιτεχνικὴ ἀπομίμησις δὲν ἔχει ἄλλο τι ὡς βᾶσιν ἢ συνήθη ἥτοι τὸν δεδομένον κόσμον καὶ πραγματικότητα, εἰδικῶς ὅμως τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν σχέσιν αὐτοῦ πρὸς τὸ ἔμψυχον καὶ ἄψυχον περιβάλλον του. Ἐκεῖνο ὅμως κατὰ τὸ ὁποῖον ἡ αἰσθητικὴ ἀπομίμησις διαφέρει ἀπὸ τὴν συνήθη μορφήν τῆς ἀπομιμήσεως συνίσταται κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην ἐν τούτῳ, ὅτι τὰ ἀπεικονίσματα τῶν πραγμάτων καὶ τῶν πράξεων τὰ ὁποῖα ἡ πρώτη προσφέρει δὲν τὰ δημιουργεῖ ὡς ἀπλᾶς ἀντιγραφὰς τῆς πραγματικότητος, ἀλλὰ ὡς παραστάσεις τῆς ἀληθοῦς οὐσίας: ὅχι ὅπως εἶνε ἀλλὰ ὅπως ἡδύνατο ἢ ἔπρεπε νὰ εἶναι (οἷα ἀν γένοιτο). Μᾶς δίδει μὲ ἄλλας λέξεις τὸ ἀντικείμενον ὅχι εἰς τὴν ἀτομικὴν του συμπτωματοκρίτητα, ἀλλὰ εἰσέρχεται εἰς αὐτὴν τὴν οὐσίαν τοῦ παρασταθέντος. Δὲν ἀναπαράγει ἐπίσης τὴν καθημερινὴν ἀπὸ παντὸς εἴδους συμπτώσεις διασταυρωμένην ἀνέλιξιν τῶν πράξεων, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴν οὐσίαν τῶν χαρακτήρων ἀπαι-

τουμέναν ἐξέλιξιν καὶ τέλος.

Ἡ τέχνη καὶ εἰδικώτερον ἢ ποίησις εἶνε ἐπομένως καθὼς τονίζει ὁ Ἀριστοτέλης ἀνωτέρα καὶ φιλοσοφικώτερα ἀπὸ τὴν ἱστορίαν π. χ. διδοὶ ἐκείνη δὲν ἀφήνη νὰ διαφαίνεται μόνον, ὅπως ἡ τελευταία, μιὰ σειρά πρᾶγματικότητων, ἀλλὰ γενικοὶ νόμοι καὶ ἀξίαι. "Ἐνα καλλιτέχνημα, ὅπως ἡ τραγωδία π. χ. δὲν ἀρκεῖται εἰς τὸ νὰ δεικνύη πῶς ἕνας ἀθῶος περιπίπτει εἰς τὴν δυστοχίαν, ἢ πῶς ἕνας μυσσάρδς πλέει εἰς τὸ πέλαγος τῆς εὐτυχίας. Τὰ πλέον κατάλληλα δι' αὐτὴν ἀντικείμενα εἶναι τουναντίον χαρακτηρισθεῖς μετρίας ἠθικότητος, οἵτινες λόγῳ μεγάλου πταίσματος («δι' ἀμαρτίαν μεγάλην») παρασκευάζουν εἰς ἐαυτοὺς τὴν καταστροφὴν.

Περισσότερον ἀπὸ ὅτι ἀνεφέρθη ἀνωτέρω δὲν ἐπεχείρησε ὁ Ἀριστοτέλης νὰ καθορίσῃ τουλάχιστον εἰς τὰ ἔργα του τὰ ὁποῖα διεσώθησαν, ἐκείνο τὸ ὅποιον σήμερον συνθιζόμενὰ χαρακτηρίζωμεν ὡς ἰ δ ε ο - π ο ἱ ν σ ι ν τῆς πρᾶγματικότητος ἐκ μέρους τῆς τέχνης. Ἐξ ἴσου ὅμως θεμελιῶδες διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς Αἰσθητικῆς μετὰ τὰς γενικὰς αὐτὰς ἀρχὰς, τὰς ὁποίας ἀνωτέρω ἐγνωρίσαμεν εἶναι ἐκείνο, τὸ ὅποιον οὗτος ὀνομάζει τὴν *τυπικὴν ἀρχὴν* τῆς Καλλιτεχνικῆς ὠραιότητος καὶ θεωρεῖ ὡς τὸ *ἐνιαῖον* τῆς καλλιτεχνήματος. Πλὴν τὸ ἐνιαῖον κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην δὲν συνίσταται ἐν τῇ συγκεντρώσει πάντων τῶν περιστατικῶν περὶ ἓν πρόσωπον, ἀλλ' ἐν τῷ σχηματισμῷ ἐνὸς συνόλου κατὰ τοιοῦτον τρόπον ὥστε ἡ ἀφαίρεσις ἢ ἡ μεταβολὴ καὶ ἐνὸς μόνου περιστατικῶν νὰ καταστρέφῃ τὸ ὅλον. Πάν ὅτι διὰ τῆς προσθήκης του δὲν καθιστᾷ τὸ ὅλον νοπεότερον δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τμήμα τοῦτου. Πρὸς ταῦτα σχετίζεται καὶ τὸ κλειστόν τῆς δράσεως. Αὕτη δίδει εἰς τὸ μέγεθος τοῦ καλλιτεχνήματος ὠρισμένον μέτρον, κατοποιεῖ καὶ τοποθετεῖ τὰ διάφορα τμήματα αὐτοῦ ἀναλόγως τῆς ἐσωτερικῆς ἕψης τῶν μοτίβων των καὶ ἀναπτύσσει, ἐθθδς ἐξ ἀρχῆς τὴν ὄλην ἠπόθεσιν μεθ' αὐτῆς ἐνέπειαν. Εὐκόλως κατανοεῖ τις ὅτι αἱ διατάξεις αὗται *mutatis mutandis* ἰσχύουν διὰ τὰ ἔργα τῶν παραστατικῶν τεχνῶν ἐκ τῶν

ἁποίων αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης ἐνδεικτικῶς ἀναφέρει τὴν ζωγραφικὴν, τῆς Μουσικῆς καὶ γενικῶς παντὸς τοῦ πίπτει ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς τέχνης. Τὴν ἀνωτέραν ἀρχὴν ὁμῶς διὰ τὴν αἰσθητικὴν οὐσίαν τοῦ καλλιτεχνήματος ἐκφέρει τις τότε μόνον, ὅταν προσθέτῃ καὶ τὴν οὐκείνην (ἥτις παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει δὲν εἶχε γεννηθῆ), ὅτι κατὰ τὴν αἰσθητικὴν σύλληψιν ἢ ἀμοιβαίᾳ ἀπόλυτος ἀναγκαιότης τῶν τμημάτων τοῦ καλλιτεχνήματος καὶ τῆς τάξεώς των δὲν προοπίπτει εἰς τὴν γνώωσιν μας ἐκ τῶν προτέρων διὰ νοητικῆς λειτουργίας ἀλλὰ καθίσταται αἰσθητὴ καὶ εὐχάριστος ἐν τῇ ἀμείω παρατηρήσει. Ἐπὶ τὸ ῥῶς τῆς προσθήκης ταύτης τῆς βασικῆς σκέψεως ἀναγνωρίζεται κανεὶς καὶ παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει ὡς βασικὸν ὅρον τοῦ καλλιτεχνικῶς ὄρατου καὶ ἐν τέλει τοῦ ὄρατου γενικῶς ἐκείνη ἢ ἰδιορρυθμία, τὴν ὁποίαν βραδύτερον ὁ Κάντ διὰ τῆς Φόρμουλας «Σκοπιμότητος ἀνευ Σκοποῦ» ἐχαρακτήρισε καὶ τὴν ὁποῖαν κατὰ τὴν δ Σίλλερ καθώρισεν διδάξας, ὅτι τὸ τυπικὸν διακριτικὸν γνώρισμα τοῦ ὄρατου ἔγκειται ἐν τῇ ἐντυπώσει «ἐλευθερίας ἐν τῷ φαινόμενῳ».

Παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει ἡ ἀντίληψις αὕτη ἐμφανίζεται κυρίως ἐν τῇ διδασκαλίᾳ περὶ τοῦ ἑαίαιου τοῦ περιεχομένου τοῦ Δράματος. Ἡ ἔρις περὶ τοῦ τί ὁ Ἀριστοτέλης τὴν ἐνόησε τοῦ δράματος θέλει νὰ εἴπῃ ἔπαυσις τῆς γνωστῶν κατὰ τὸν ἴδον αἰῶνα σπουδαῖον ῥόλον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Γερμανικῆς φιλολογίας. Ὁ Λέσσιγκ πολεμήσας τὴν Γαλλικὴν ἄποψιν καθ' ἣν ἡ φυσικὴ ἕψη ἐνὸς δράματος σπριζέται εἰς τὰς τρεῖς ἐνόησεις, τοῦ τόπου, τοῦ χρόνου καὶ τῆς δράσεως, ὑποστήριξιν καὶ ὀρθῶς κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην, ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ἀπαιτεῖ παρὰ μόνον τὴν ἐνόηση τῆς δράσεως. Περὶ τοῦ τόπου ἐν τῇ τραγωδίᾳ οὐδεμίαν διάταξιν ἀναφέρει ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὸν χρόνον ἄπαξ μόνον λαμβάνει ἀφορμὴν νὰ τονίσῃ τὴν μεγαλυτέραν συνεκτικότητα κατὰ τὴν ὁποῖαν τὸ δράμα διακρίνεται τοῦ ἔπους: Ἡ τραγωδία ζῆτει συνήθως νὰ περιλάβῃ τὸν χρόνον μιᾶς ἡμέρας ἢ κατὰ περισσότερον (ποίη. Κεφ. 5). Πραγματικῶς ὅμως βαρύνουσα κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην διὰ τὴν τεχνικὴν τοῦ Δράματος οὐδε-

μία ἄλλη ἐνόησις δύναται νὰ εἶναι πλὴν τῆς δράσεως.

Ὁ Εἰδικώτερος καθορισμὸς τῆς οὐσίας τῆς Τραγωδίας ἐκπηγάζει κατὰ τὴν ἀντίληψιν τοῦ Ἀριστοτέλους καθὼς εἶδομεν, ἐκ τοῦ ζητήματος, πῶς ἔν καλλιτέχνημα τὸ ὁποῖον λόγῳ τῆς ἐσωτερικῆς αὐτοῦ ἕφης κατ' ἀρχὰς προκαλεῖ δυσάρεστα συναισθήματα κατορθώνει ἐν τέλει νὰ προκαλῆ παρὰ τῷ θεατῇ μίαν αἰσθητικὴν τέρψιν ἐπομένως συναισθημα εὐχάριστον. Καὶ τὴν ἀπάντησιν ἔδωκεν ὁ ἴδιος ὑποδείξας, ὅτι εἶναι δυνατόν τὰ πιστικὰ πάθη τοῦ φόβου καὶ τοῦ οἴκτου διὰ τῆς ἐξελίξεως τῆς ὑποθέσεως τοῦ δράματος νὰ ἐξαγνίζονται τουτέστιν νὰ μὴ ἀποβάλλωνται ἀλλὰ νὰ μεταμορφώνωνται εἰς ἓνα εἶδος εὐχαρίστων συναισθημάτων, τῶν μέσων δὲ διὰ τῶν ὁποίων ἐπιτυγχάνεται τοῦτο ἀσχολεῖται ὁ Ἀριστοτέλης εἰδικώτερον εἰς τὴν ποιητικὴν του. Τὴν πλήρη ἐξήγησιν τῆς μεταβολῆς τοῦ φόβου καὶ τοῦ οἴκτου εἰς εὐχάριστα συναισθήματα δὲν διαβλέπει εἰς τὸ ψυχολογικὸν μόνον γεγονός τοῦ μεγαλειτέρου καὶ συνεχοῦς ἐρεθισμοῦ. Ἐζήτησε τουναντίον νὰ καθορίσῃ καὶ τὰ καλλιτεχνικὰ δεδομένα, διὰ τῶν ὁποίων λαμβάνει ἡ Κ ἄ θ α ρ σ ι ς τούτων τὸν εἰδικὸν ἀ ἰ σ θ η τ ι κ ὸ ν χαρακτήρα τῆς.

Ὅτι κατὰ τὴν ἀντίληψιν του ἐν πρώτοις δεῖ τὸ γεγονὸς, ὅτι ἡ τραγῳδία ἐμφανίζει ἀπομιμήσεις ἐπιπέδων ἐ-

κείνων μόνον ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν, ὅτι εἶναι ἴδια εἰς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου ἢ εὐχαρίστοις διὰ τὰς ἐπιτυχσοῦσας ἀπομιμήσεις. Ἐνταῦθα προστίθενται τὰ εὐχάριστα συναισθήματα τὰ συμπαρομαρτοῦντα τῇ δραματικῇ ἐξελίξει τῆς δράσεως ὡς καλλιτεχνήματος καθὼς καὶ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα προκαλοῦνται ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ἠθμοῦ καὶ τοῦ μέτρου, ποιητικῆς ἐκφράσεως μουσικῆς κ.λ.π. Περαιτέρω ἐκ τοῦ περιεχομένου ἢ ἐμφάνισης ἐγγενῶν χαρακτήρων, αἱ ἀπρόοπτοι στροφαὶ καὶ πᾶν ὅτι εἰς τὰ προαπαιτούμενα μῖας καλῆς τραγωδίας ἀνήκει. Τὸ νὰ θέσῃ τις π ε ρ ι ο σ ὀ τ ε ρ α εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς τραγικῆς καθάρσεως ἀπὸ τὰ διὰ τῶν ἀνωτέρω διατάξεων περιγραφέντα, δὲν θὰ ἦτο δεδικοιοιογημένον κατὰ τὴν ἀντίληψιν τοῦ ἀρχαίου φιλοσόφου, καθότι ἡ κάθαρις τῶν ἀναφερθέντων παθῶν βασίζεται κυρίως ἐπὶ τῆς Γραμματικῆς—καλλιτεχνικῆς συνθέσεως τοῦ συνόλου καὶ ἐκ ταύτης ἐξαρτᾶται. Ἄντι εἶναι ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἡ θέσις τὴν ὁποῖαν ὁ Ἀριστοτέλης λαμβάνει εἰς τὰ ζητήματα τῆς αἰσθητικῆς. Χωρὶς δὲ νὰ θελήσωμεν νὰ εἰσελθῶμεν εἰς κριτικὴν τῶν αἰσθητικῶν αὐτοῦ ἀντιλήψεων ὀφείλομεν νὰ δημολογήσωμεν ὅτι πολλαὶ ἐξ αὐτῶν κρατῶν εἶτι καὶ σήμερον ἐν τῇ ἐπιστῇμ τῆς Αἰσθητικῆς.

Ω.

